

Левко М. М.

аспірант кафедри економіки та економічної безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ

Levko M. M.

Postgraduate Student of Economics and Economic Security Department
Lviv State University of Internal Affairs

ІНДИКАТИВНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ У ПАРАДИГМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

INDICATIVE APPROACH TO THE FOREIGN ECONOMY SAFETY ESTIMATION IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT PARADIGM

Анотація. У роботі обґрунтовано роль та значення зовнішньоекономічної безпеки в системі економічної безпеки зокрема та національної безпеки загалом в умовах політичної та економічної нестабільності. Проаналізовано теоретичні та прикладні дослідження у галузі зовнішньоекономічної безпеки України. Розглянуто систему індикаторів оцінки зовнішньоекономічної безпеки держави. На основі державної методики проведено оцінку зовнішньоекономічної безпеки України. Визначено дестимулятори зовнішньоекономічної безпеки, що дозволить у подальшому запропонувати напрями зміцнення зовнішньоекономічної безпеки України.

Ключові слова: зовнішньоекономічна безпека держави, методика оцінки, інтегральна оцінка, механізм забезпечення, сталий розвиток.

Вступ та постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, кризові явища у світі, нестабільні політичні, економічні та соціальні реалії в державі актуалізують питання безпеки усіх сфер та рівнів. В умовах поглиблення та інтенсифікації зовнішньоекономічних зв'язків значну увагу необхідно зосередити на зміцненні зовнішньоекономічної безпеки України, адже вона посідає вагомe місце серед інших сфер економічної зокрема та національної безпеки загалом. Також варто зауважити, що в умовах економічної та політичної дестабілізації загострюється потреба реальної оцінки зовнішньоекономічної безпеки як одного із пріоритетних факторів вироблення адекватної стратегії розвитку та зміцнення економічних відносин з країнами Європи та світу загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й прикладні аспекти становлення та розвитку зовнішньоекономічної безпеки України, а також її складові, загрози та сучасний стан досліджували Г.Я. Аніловська [1], Т.О. Власюк [2], О.Л. Даниленко [3] та ін. Проблеми діагностики зовнішньоекономічної безпеки, методологію визначення її показників та механізм державного управління нею обґрунтовували Т.О. Власюк [2], А.І. Харазішвілі [4], А.І. Сухоруков [4], Т.П. Крупельницька [4] та ін.

Водночас, урахуовуючи сучасні реалії що характеризуються загостренням зовнішніх загроз безпеці держави, зокрема й у зовнішньоекономічній сфері, актуалізуються питання комплексної оцінки зовнішньоекономічної безпеки із виявленням слабких сторін та розробленням механізму протидії цим загрозам.

Метою даної роботи є аналіз системи показників зовнішньоекономічної безпеки України із виокремленням вузьких місць зовнішньоекономічної політики та інтегральна оцінка зовнішньоекономічної безпеки.

Результати дослідження. Аналіз та оцінка стану зовнішньоекономічної безпеки, як і будь-яка інша економічна категорія, спирається не лише на теоретичні підходи, а й на емпіричні дані, що, своєю чергою, вимагає використання системи показників оцінки. Існують чис-

ленні підходи до оцінювання зовнішньоекономічної безпеки, однак на державному рівні розроблені та затверджені Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, які визначають перелік основних індикаторів економічної безпеки, їхні оптимальні, порогові та граничні значення. Методика розрахунку рівня економічної безпеки ґрунтується на комплексному аналізі індикаторів зовнішньоекономічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці України і застосовується для інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України як загалом так і за окремими складовими (сферами).

Зовнішньоекономічна безпека є окремою складовою економічної безпеки України, а її ваговий коефіцієнт складає 0,1095 (5-е місце серед 9) (рис. 1).

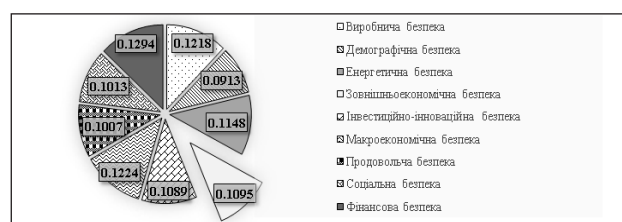


Рис. 1. Вагові коефіцієнти складових інтегрального показника економічної безпеки України

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Зовнішньоекономічна безпека аналізується як окрема складова, до складу інтегрального індексу якої входить 11 індикаторів (рис. 2).

Економіка України інтегрується у світовий економічний простір та не існує ізольовано, тому необхідно будувати партнерські та рівноправні відносини з іншими країнами на рівноправних та взаємовигідних умовах. Тому відкритість національної економіки, лібералізація зовнішньоекономічної діяльності повинні узгоджуватися із комплексними



Рис. 2. Вагові коефіцієнти складових інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки України

Джерело: побудовано автором за даними [6]

заходами захисту внутрішнього ринку, з політикою розумного протекціонізму щодо вітчизняного виробника. На думку Г.Я. Аніловської, великий потенціал країни дозволяє в основному забезпечити потреби країни у споживчих та інвестиційних товарах, не вдаючись до імпорту; крім того, науковець зазначає, що при достатньо великому внутрішньому господарському просторі значна частка вироблених товарів знайде споживачів на національному ринку [1].

Підходи щодо визначення показника відкритості економіки також різняться [1–4], однак більшість досліджень пов'язують цей показник із експортом та імпортом. Індекс відкритості економіки враховує такі показники, як ВВП, середній курс гривні до долара, які останніми роками мають стабільно зростаючу динаміку, що є позитивним відносно ВВП, однак негативним щодо зростання курсу іноземних валют. Керуючись затвердженою методикою, нами розраховано індикатор відкритості економіки та інші індикатори зовнішньоекономічної безпеки за останні сім років (табл. 1).

Як видно з табл. 1, протягом досліджуваного періоду індикатор відкритості економіки знаходився в межах кри-

тичного і незадовільного значень. Унаслідок недостатньо розвинутого внутрішнього ринку товарів, послуг, капіталів і трудових ресурсів коефіцієнт відкритості національної економіки знонйменше удвічі перевищує аналогічні показники розвинених країн. Надмірну відкритість національної економіки яскраво підтвердила мінута світова фінансово-економічна криза [2].

Що стосується обсягів зовнішньої торгівлі, то вони постійно коливаються, та існує стійка тенденція до переважання імпорту над експортом, що робить цей показник дестимулятором.

Значний вплив у експорті має країна-партнер. Сам індикатор питомої ваги провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту приймав значення в межах 12,7–29% за досліджуваний період та знаходився у небезпечній та критичній зонах. Таким партнером для України є Російська Федерація, а це ще більш загострює ситуацію у світлі політичної напруги. Така статистика демонструє значні обсяги експорту в цю державу і водночас засвідчує залежність українського експорту від одного партнера. Така ситуація повинна стимулювати зміну напрямків партнерських відносин у зовнішньоекономічній діяльності України. Аналогічна ситуація спостерігається із імпортом товарів в Україну.

Також незадовільними є показники провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів та в загальному імпорті товарів, однак для остаточного віднесення цих показників до дестимуляторів доцільно враховувати вид товарної групи і його економічну цінність.

Товарна структура експорту демонструє недостатню конкурентоспроможність на зовнішньому ринку українських товарів, основу яких складають сировинні види продукції. Частка сировини в експорті українських товарів за період 2009–2015 рр. коливалась у межах 73,3–82% при визначених нормативних значеннях критичного рівня 60%.

Політична нестабільність відображається на економічній ситуації загалом та у сфері зовнішньої торгівлі зокрема, про що свідчить значення цінового індексу умов

Таблиця 1

Динаміка індикаторів зовнішньоекономічної безпеки України у 2008–2015 рр.

№ з/п	Індикатори зовнішньоекономічної безпеки	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015*
1	Відкритість економіки, %	94,84	85,22	94,84	103,50	91,77	89,39	95,77
2	Коефіцієнт покриття експортом імпорту, %	85,55	97,41	95,47	92,51	77,04	92,40	107,60
3	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі експорту товарів, %	23,50	21,40	26,12	28,98	25,62	23,80	18,18
4	Питома вага провідної країни-партнера в загальному обсязі імпорту товарів, %	22,70	29,13	36,55	35,27	32,39	30,19	23,33
5	Питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів, %	41,21	32,29	33,70	32,31	27,45	27,75	28,25
6	Питома вага провідного товару (товарної групи) за виключенням енергетичного імпорту в загальному обсязі імпорту товарів, відсотків	15,64	13,77	13,45	15,49	15,57	16,20	16,02
7	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту товарів, %	76,10	76,40	75,40	74,70	73,30	76,40	80,70
8	Частка імпорту у внутрішньому споживанні країни, %	59,68	48,87	55,28	62,55	64,72	60,52	55,51
9	Індекс умов торгівлі (ціновий), %	100,10	73,80	106,70	104,10	89,00	99,80	96,40
10	Завантаженість транзитних потужностей нафтотранспортної системи, %	14,00	44,77	30,92	27,38	22,46	24,00	23,08
11	Завантаженість транзитних потужностей газотранспортної системи, %	61,33	49,13	50,56	53,44	43,08	44,15	31,90

*Без урахування території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь

Джерело: розраховано автором за даними [6–13]

торгівлі, який протягом досліджуваного періоду зазнавав постійних коливань. Позитивним є те, що він перебуває в межах оптимального і задовільного значень.

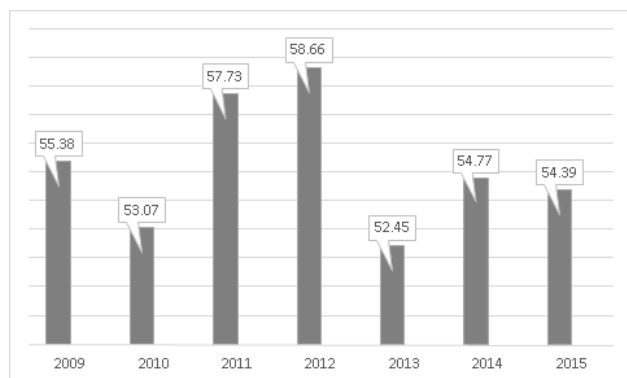


Рис. 3. Динаміка інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки України у 2009–2015 рр., станом на 01.01

Джерело: розраховано автором за даними табл. 1 та [6]

Індикатори, що характеризують транзитні потужності вітчизняних нафто- та газотранспортної систем, свідчать також про їх недовантаженість та фактичне використання на рівні 1/3 передбачених потужностей.

Переважаючи негативні тенденції впливають на інтегральний показник зовнішньоекономічної безпеки, який сьогодні перебуває на рівні 54,39% (рис. 3).

Отже, аналіз значень окремих індикаторів зовнішньоекономічної безпеки у 2009–2015 рр. виявив переважання зон незадовільного та критичного станів досліджуваних індикаторів і, як наслідок, віднесення інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки до зони незадовільного стану.

Висновки. Зовнішньоекономічна безпека України знаходиться у незадовільному стані, що, своєю чергою, негативно відображається на національній безпеці держави. Загалом за досліджуваний період значення інтегрального показника зовнішньоекономічної безпеки знизилось з 55,38 на початок 2009 р. до 54,39 на початок 2015 р. Таке значення є незадовільним, адже показник безпеки повинен прагнути до одиниці, яка є еталонним значенням та свідчить про абсолютну безпеку. Ситуація, що склалася на зовнішньоекономічному просторі України, є критичною та потребує удосконалення механізму забезпечення зовнішньоекономічної безпеки. Подальші дослідження доцільно зосередити на розробленні системи інструментарію нівелювання наслідків дії дестимуляторів зовнішньоекономічної безпеки та розробленні комплексної стратегії зміцнення зовнішньоекономічної безпеки для забезпечення сталого розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Аніловська Г.Я. Відкрита економіка: проблеми економічної безпеки / Г.Я. Аніловська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 1. – С. 36–47.
2. Власюк Т.О. Специфіка забезпечення зовнішньоторговельної безпеки України в умовах глобалізації / Т.О. Власюк // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 4. – С. 53–63.
3. Даниленко О.Л. Відкрита економіка як передумова взаємодії внутрішнього і зовнішнього ринків / О.Л. Даниленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/ONG/Economics/2_danilenko%20o.l.doc.htm.
4. Харазішвілі Ю.М. Щодо вдосконалення методології інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України: аналітична записка / Ю.М. Харазішвілі, А.І. Сухоруков, Т.П. Крупельницька [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1358/>.
5. Валовой внутрєнний продукт Украины / Финансовый портал Минфина [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>.
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України від 29 жовтня 2013 р. № 1277 : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
7. Географічна структура зовнішньої торгівлі товарами / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Зовнішньоекономічна діяльність / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Транспортування нафти / Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/3BD114B6F5BB74C9C22571000042B9F0?OpenDocument&Expand=2&http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/3BD114B6F5BB74C9C22571000042B9F0?OpenDocument&Expand=2&>.
10. Обсяги транзиту природного газу. Транспортування природного газу / Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/3375A8575C8884D0C22571010035B9D2?OpenDocument&Expand=1&http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/3375A8575C8884D0C22571010035B9D2?OpenDocument&Expand=1&>.
11. Платіжний баланс і зовнішній борг України / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58128http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=58128.
12. Середній курс гривні / Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44446.
13. Статистична інформація / Міністерство енергетики та вугільної промисловості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=35081.

Анотація. В роботі обосновано роль і значення внешнеэкономической безопасности в системе экономической безопасности в частности и национальной безопасности в целом в условиях политической и экономической нестабильности Украины. Проанализированы теоретические и прикладные исследования в области внешнеэкономической безопасности Украины. Рассмотрена система индикаторов оценки внешнеэкономической безопасности государства. На основе государственной методики проведена оценка внешнеэкономической безопасности Украины. Определены дестимуляторы

внешнеэкономической безопасности, что позволит в дальнейшем предложить направления укрепления внешнеэкономической безопасности Украины.

Ключевые слова: внешнеэкономическая безопасность государства, методика оценки, интегральная оценка, механизм обеспечения, устойчивое развитие.

Summary. The role and importance of foreign economy security system in economic security and national security were highlighted in terms of political and economic instability. Theoretical and applied research in the field of foreign economic security of Ukraine was analyzed. The system of foreign economic security estimation was considered in this article. Evaluation of foreign economic security of Ukraine was conducted based on governmental methodology. It's determined that destimulating indicators of foreign economic security which allow suggesting further direction of strengthening in Ukrainian foreign economic security.

Key words: foreign economic security, methods of evaluation, integrated estimation, security mechanism, sustainable development.